

Past Forward

Jongeren in Beeld

Een kwalitatief onderzoek naar jongeren
en hun relaties met archeologisch erfgoed

Colofon

Copyright © 2024 Past Forward

Tekst en onderzoek

Ruben J. van Dijk | Past Forward

Lenneke de Lange | Lenneke's Wetenschapsstem voor Past Forward

Vormgeving

Nadine Roos

Beeld

Tenzij anders vermeld:

Barbara van Doesburg

Lenneke de Lange

Contact

Past Forward is een adviesbureau dat zich specialiseert in jongerenparticipatie binnen het werkveld van archeologie en archeologisch erfgoed.

Graag ontvangen wij uw vragen en opmerkingen via onderstaande contactgegevens:

E-mail: mail@pastforward.info

Website: pastforward.info

Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, geluidsband, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

**Past
Forward**

Past Forward

Jongeren in Beeld

**Een kwalitatief onderzoek naar jongeren
en hun relaties met archeologisch erfgoed**

Dankwoord

Dit onderzoek zou niet mogelijk geweest zijn zonder de tomeloze inzet, volle steun en waardevolle bijdragen van:

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en het Faro-team, die hun vertrouwen in ons gesteld hebben en ons als jonge professionals een unieke kans hebben gegeven.

Hanneke Masselink-Duits, die altijd klaarstond om ons de weg te wijzen in het oerwoud van het proces van subsidieaanvragen.

Alle jongeren die hebben deelgenomen aan onze interviews, die ons zo openhartig te woord hebben gestaan. Ook bedanken wij uitvoerig de jongeren die zich hebben ingeschreven om deel te nemen aan het onderzoek, maar die wij (nog) niet hebben kunnen spreken.

De ervaringsdeskundigen, die ons een kijkje hebben gegeven in hun dagelijkse bezigheden en bekommelingen.

Prof. dr. C.A.M. van Boxtel (Universiteit van Amsterdam), prof. dr. B.M. Fennis (Rijksuniversiteit Groningen), drs. E.J. van Ginkel (TGV Teksten en Media) en M. Brugman (Nationale Jeugdraad), die hun kostbare tijd wilden besteden aan het aanscherpen van onze onderzoeksresultaten.

Onze vrijwilliger Nadine Roos, die zo vakkundig dit rapport heeft vormgegeven.

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Introductie	8
Opzet van het onderzoek	8
Wat is al onderzocht?	10
Vergelijkbaar onderzoek	10
Jongeren en het Verdrag van Faro	11
Waar zijn de jongeren?	11
Het afwijkende perspectief van jongeren	12
Wat willen jongeren met erfgoed?	13
Wat het veld nu doet en denkt	14
Waar het veld tegenaan loopt	14
Sentiment rond jongerenkwestie bij professionals	16
Wie is 'de jongere'?	16
<i>Best practices</i> jongerenbereik	18
Methodologie	20
Deelnemers	20
Dataverzameling	20
Data-analyse	21
Onderzoeksresultaten	22
De hoge drempel van activatie	22
'Niet voor mij'	24
'Wat heb ik eraan?'	25
Erfgoed als escapisme	27
Erfgoed als bindmiddel	28
De ongrijpbare jongere	29
Categorieën en codes	31
Conclusie	33
Motivaties en aantrekking	33
Hindernissen en obstakels	33
Oproep tot vernieuwing	34
Terugkerende jongeren	35
Aanbevelingen	36

Voorwoord

Dit rapport presenteert de resultaten van het onderzoek naar jongerenparticipatie binnen het werkveld van archeologisch erfgoed. Als uitbreiding van bestaande kennis schetst dit verslag het verrassend complexe samenspel van associaties, motivaties en barrières dat de interactie tussen jongeren en archeologisch erfgoed kenmerkt. Opvallend zijn de uitkomsten die op het eerste oog paradoxaal lijken: de materie moet bekend zijn, maar niet uitgeput; er moet ruimte zijn voor jongerenparticipatie, maar jongeren willen niet het middelpunt zijn.

Dit rapport bevestigt dat een professionaliseringslag nodig is om die complexiteit te duiden en te vertalen naar de praktijk. Het pleit voor het omarmen van publieksarcheologen als onafhankelijke entiteit, die de ruimte krijgen om zich volledig op de publiekscant te richten. Een entiteit die zou opereren als activator, die het opmerkelijk stroperige werkveld stimuleert om nieuwe methoden te verkennen en die inspeelt op actuele trends en ontwikkelingen.

Vervolgonderzoek is nodig om de kennis van de relaties tussen (subgroepen van) jongeren en archeologisch erfgoed verder te verdiepen. Hoewel het huidige onderzoek zich richtte op jongeren tussen de 12 en 30 jaar oud, hebben alleen 18-plussers deelgenomen. Hiervoor hebben wij geen duidelijke ver-

klaring, omdat tieners zich in de laatste fase van het onderzoek wél aanmeldden. Mogelijk waren de gekozen werwingsmethoden niet geschikt om hen te bereiken, zagen zij geen waarde in het onderwerp of onderzoek, of voelden zij zich niet bekwaam genoeg om een inhoudelijke bijdrage te leveren. Het moeizame contact met erfgoedlocaties bemoeilijkte dit werwingsproces verder, evenals informanten die hun deelname uiteindelijk toch afzegden. Het wordt dan ook aangeraden om voorafgaand aan een volgend onderzoek intensief te investeren in relaties met erfgoedlocaties, om het contact te versoepelen, en om meer tijd te nemen voor het werkstelligen van jongerendeelname.

Tenslotte is het wenselijk om vervolgonderzoek uit te voeren naar het jongerenperspectief op praktische uitwerkingen van archeologische erfgoedparticipatie. Hoewel het onbetwistbaar is dat jongeren willen deelnemen wanneer de condities gunstig genoeg zijn, blijft de vraag bestaan hoe verschillende participatievormen aansluiten op het dynamische leven van deze doelgroep. Welke invloed hebben diverse activiteiten op de waarden die zij toeschrijven aan archeologisch erfgoed en op hun motivaties en barrières voor verdere participatie? Het huidige onderzoeksrapport kan daarbij dienen als theoretische basis. ■

Introductie

In 2023 was 50% van de wereldpopulatie 30 jaar of jonger.¹ Toch hebben jongeren weinig invloed op beleid en wetgeving, en wordt hun bijdrage structureel niet erkend. UNESCO (vertaald): “Van onder-representatie en tokenistische aanpak, tot institutionele obstakels voor deelname en gelimiteerde maatschappelijke ruimte; jongeren zijn losgekoppeld van het beïnvloeden van beslissingen en acties die hun levens bepalen.”²

Dit geldt ook in de erfgoedsector, waar representatie van jongeren steevast ontbreekt; een gegeven dat breed wordt erkend, maar niet voldoende wordt aangepakt. Deelname aan cultuuruitingen is een universeel recht³ en moet daarom voor elke groep gewaarborgd worden.

Het Nederlandse erfgoedveld praat op elk niveau over jongerenbereik, en de overheid maakt miljoenen euro's vrij via fondsen en subsidies om het probleem aan te pakken.⁴ Ook de ondertekening van het Verdrag van Faro geeft een nieuwe impuls aan dit onderwerp.⁵ De afspraken in het verdrag geven verschillende gemeenschappen - meer dan ooit tevoren - de vrijheid om erfgoed te waarderen en te gebruiken op

hun manier, vanuit hun perspectief.⁶ Dit roept de vraag op: hoe sluit het Verdrag van Faro aan op de perspectieven van de groep jongeren? Vinden jongeren het zelf eigenlijk belangrijk om erfgoed in hun leven te hebben? Hebben ze wel de behoefte betrokken te zijn bij erfgoed, laat staan daar waarde aan te geven? En zo ja, hoe zien ze dat voor zich?

Om al die aandacht en financiële steun op de juiste plek te injecteren, is het cruciaal om die vragen te kunnen beantwoorden. Hoewel het niet zo is dat we *niets* weten over het jongerenperspectief, tonen onderzoeksrapporten keer op keer aan dat we *te weinig* weten, zowel in kwalitatieve als kwantitatieve zin.⁷ Om dit gebrek aan kennis aan te pakken, heeft Past Forward in 2024 een kwalitatief onderzoek uitgevoerd naar jongerenparticipatie in archeologisch erfgoed. Hiervoor is een subsidie toegekend door de Uitvoeringsagenda Faro vanuit de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Opzet van het onderzoek

Het gebrek aan kennis omtrent jongerenparticipatie vraagt om brede vraagstelling die dient als eerste verkenning van het onderwerp. Gericht

1 UNESCO (2023). *Because youth perspectives matter: UNESCO toolbox for youth policy and programming*. UNESCO.

2 UNESCO (2023), p.3

3 www.amnesty.nl/encyclopedie/culturele-rechten-cultuurrelativisme-en-mensenrechten/

4 www.ipo.nl/nieuws/samen-naar-het-herstel-van-de-cultuur-sector/

5 www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2024/01/10/nederland-ondertekent-verdrag-van-faro/

6 www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedparticipatie-faro/verdrag-van-faro/

7 Goudriaan, R., Hopstaken, L., Swami-Persaud, A., & Zijlker, T. (2021). *Inventarisatie publieksbereik archeologie in Nederland*. DSP en SiRM. / Raad voor Cultuur (2022). *Archeologie bij de tijd. Aanbevelingen voor aanpassingen*. Raad voor Cultuur.

onderzoek gaat uit van aannames en loopt daarmee het risico om opnieuw de stem van jongeren te ondermijnen. De huidige opzet geeft het perspectief van jongeren volledig de ruimte: hun ervaringen en perspectieven zijn leidend. Door middel van wetenschappelijke, semi-gestructureerde interviews, hebben wij kunnen bestuderen wat jongeren als bevorderlijk en belemmerend ervaren in hun omgang met archeologisch erfgoed. Drie vragen vormden de rode draad in ons onderzoek (maar zijn niet expliciet zo gesteld in de interviews!):

1. Hoe willen jongeren bij archeologisch erfgoed betrokken zijn?
2. Welke push- en pullfactoren ervaren zij in hun benadering tot archeologisch erfgoed?

3. Welke barrières en obstakels ervaren zij in hun benadering tot archeologisch erfgoed?

Bij het werven van deelnemers benadrukten wij dat voorkennis of voorliefde voor archeologie en erfgoed niet nodig waren. Door de oproep breed uit te zetten, hebben wij een diverse groep jongeren gesproken, ieder met een andere relatie tot archeologisch erfgoed, elk opgegroeid in Nederland, en tussen de 18 en 30 jaar. We hebben aanmeldingen binnengekregen van personen zo jong als 12, maar ons schema liet het helaas niet meer toe om hen te interviewen. Wel geeft het direct een impuls om dit onderzoek in de toekomst voort te zetten. Het dient dan ook als basis voor verdiept begrip van het jongerenperspectief. De patronen die uit de data naar voren zijn gekomen zijn een goed startpunt voor gericht kwalitatief onderzoek en voor het testen van representativiteit in kwantitatief onderzoek. ■

Wat is al onderzocht?

De relaties tussen jongeren en archeologisch erfgoed zijn tot op zekere hoogte bestudeerd. Een duidelijke tekortkoming in kwantitatief onderzoek is de aanwezigheid van een totaaloverzicht. Er wordt bijvoorbeeld niet structureel gemeten hoeveel jongeren een archeologisch evenement bezoeken, of hoeveel jongeren actief betrokken zijn bij historische verenigingen. Kwalitatieve studies zijn niet alleen schaars, maar komen ook niet tot de kern van waarom jongeren *wel* of *niet* met archeologisch erfgoed in aanraking (willen) komen en wat hun behoeften zijn. Dit onderstreept het sentiment dat er *wel over* jongeren wordt gesproken, maar niet *met* hen.

Vergelijkbaar onderzoek

Een uitzondering is het onderzoek van Qrius uit 2016, het enige kwalitatieve onderzoek dat wij konden vinden dat zich volledig toelegt op *Nederlandse* jongeren en hun perspectief op archeologisch erfgoed.⁸ Voor dit onderzoek zijn 12 gesprekken gevoerd met 32 kinderen en jongeren, allen tussen de 8 en 18 jaar. Daaruit blijkt een aantal dingen:

1. Voor jongeren is het menselijke aspect van het verleden (hoe ze er uitzagen, wat ze deden, hoe ze dachten) het meest interessante aspect van archeologie is.
2. De participanten verklaren het lastig te vinden om 'archeologie' te definiëren.
3. De groep 12 tot 18-jarigen gaf aan het gevoel te hebben dat bijvoorbeeld musea regelmatig activiteiten organiseren die speciaal voor kinderen zijn ingericht, maar dat zij niet diezelfde aandacht krijgen.

Omslag van Sikkema, P. (2016). *Archeologie: Kinderen en jongeren over archeologie*. Qrius.

4. Jongeren wensen op een fundamenteel andere manier informatie tot zich te nemen, liefst in een informele setting waar ruimte is voor plezier.

8 Sikkema, P. (2016). *Archeologie: Kinderen en jongeren over archeologie*. Qrius.

Jongeren en het Verdrag van Faro

Op 10 februari 2024 heeft Nederland het Verdrag van Faro ondertekend. Hiermee is de gedachte onderstreept dat erfgoed geen doel op zich moet zijn, maar juist een middel om positieve veranderingen teweeg te brengen. Niet langer staat het erfgoed zelf centraal, maar wordt juist ruimte geboden aan het individu en uiteenlopende gemeenschappen om hun ideeën en gevoelens uit te dragen. Iedereen heeft het recht om te bepalen wat erfgoed is en welke betekenis daaraan gegeven wordt. Wat betekent de ondertekening van dit kaderverdrag voor Nederlandse jongeren?

Het gedachtegoed van jongeren omtrent archeologisch erfgoed strookt niet altijd met dat van andere leeftijdscategorieën (zie hoofdstuk *Wat is al onderzocht?*). In plaats van zich ondergeschikt te maken aan bestaande houdingen en gedragingen, biedt Faro jongeren een legi-

tieme kans om op hún manier erfgoed te beschouwen en te benaderen. Het bouwen van een Griekse tempel in Minecraft telt nu evenzeer als waardevolle omgang met archeologisch erfgoed als het bezoeken van een archeologisch museum. Faro geeft iedereen de kans om de definitie van ‘archeologisch erfgoed’ te evalueren, waardoor ook alternatieve opvattingen de ruimte krijgen.

In die context is het opvallend dat in de Uitvoeringsagenda Faro de nadruk wordt gelegd op het stimuleren van jongerenparticipatie aan al bestaand cultureel erfgoed⁹. Dat terwijl toch duidelijk is dat opvattingen omtrent archeologisch erfgoed onder jongeren sterk verschillen met die van oudere leeftijdsgroepen. Met dit onderzoeksrapport stellen wij het perspectief van jongeren centraal en hopen daarmee bij te dragen aan meerstemmigheid in het domein van archeologisch erfgoed.

9 Linssen, M. (2022). *Onderweg naar Faro. Uitvoeringsagenda Faro (deel I)*. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Helaas is dit onderzoek, op het moment van schrijven, alweer bijna een decennium oud. Dit benadrukt het belang van nieuw onderzoek, zeker gezien de dynamische en snel ontwikkelende cultuur inherent aan deze doelgroep.

Het huidige onderzoek beschouwt de doelgroep ‘jongere’ als tussen de 12 en 30 jaar (zie blok *Wie is de jongere* op p. 16-17). Het is daarom wenselijk

om kwalitatief onderzoek te verrichten waarin ook de leeftijdsgroep tussen de 18 en 30 jaar wordt behandeld.

Waar zijn de jongeren?

Volgens statistiek van het SCP treedt een sterke afname in erfgoedbezoek op tussen de leeftijdscategorieën 6-11 en 12-20.¹⁰ In een recentere rapport uit 2021 is een vergelijkbare afname in erfgoedbezoek te zien tussen de groep

10 Tiessen-Raaphorst, A., & van den Broek, A. (2016). *Sport en cultuur: Patronen in belangstelling en beoefening*. Sociaal en Cultureel Planbureau, p.40.

12-19 en de groep 20-34.¹¹ Hierin speelt deelname via school ongetwijfeld een rol. Vooral 18- tot 24-jarigen geven aan significant minder interesse te hebben in erfgoedparticipatie. Zij koppelen dan ook minder vaak de woorden 'moving' (meeslepend), 'modern' en 'useful' (nuttig) aan archeologie in vergelijking met oudere leeftijdsgroepen.¹²

Het afwijkende perspectief van jongeren

De literatuur toont aan dat jongeren in bepaalde mate wel geïnteresseerd zijn in archeologisch erfgoed en erfgoedparticipatie, maar op hun eigen manier, die duidelijk afwijkt van zowel jongere als oudere leeftijdsgroepen. Jongeren gebruiken hun eigen kanalen om geïnformeerd te worden over archeologie (voornamelijk het sociale netwerk) en zijn geïnteresseerd in andere onderwerpen en participatievormen.¹³

Ze onderscheiden zich in hun omgang met erfgoed. Een onderzoek naar immaterieel erfgoed toonde aan dat de ondervraagde jongeren het belangrijk vonden dat hun hobby's, zoals gamen of scouting, blijven bestaan. Ze erkennen de waarde van hun ervaringen en wilden die graag doorgeven aan volgende generaties. Maar het onderzoek

benadrukt dat de jongeren dat vooral onbewust doen en niet actief stilstaan bij hun bijdrage aan het voortbestaan van hun erfgoed.¹⁴

Jongeren in de Wildemansbuurt in Amsterdam waren ook niet bewust bezig met erfgoed, ondanks dat hun buurt die status verwierf. Wel zagen ze de toekenning van de erfgoedstatus als een manier om veranderingen teweeg te brengen in hun 'achterstandswijk'.¹⁵

Daarnaast toonde een Engels onderzoek aan dat bevraagde jongeren de waarde van erfgoed niet bepalen op basis van ouderdom, maar juist op basis van de potentie van het erfgoed om het heden en de toekomst te vormen. Zij waarderen 'levend erfgoed' omdat het ze de kans geeft toe te voegen aan de betekenis ervan. Het preserveren van erfgoed volgens gangbare methoden van erfgoedprofessionals zou het erfgoed in de tijd 'stilzetten', en volgens de bevraagde jongeren haar waarde verliezen.¹⁶

Hoewel onderzoekers en beleidsmakers het erover eens zijn dat er ruimte gemaakt moet worden voor alternatieve erfgoedopvattingen, blijkt het lastig om de opvattingen van jongeren los

11 Van den Broek, A., & Gieles, Y. (2018). *Het culturele leven: 10 culturele domeinen bezien vanuit 14 kernthema's*. Sociaal en Cultureel Planbureau, p.107.

12 Martelli-Banégas, D., Panhard, I., & Favré, T. (2015). *Image of archaeology in Netherlands – 2015*. Intern Rapport Harris Interactive, p.42-43.

13 Idem, p. 49.

14 Verburg, S. (2020, mei-augustus). Jongerenculturen en immaterieel erfgoed. Leren van beleving en borging. *Volkskunde*, 121(2), 135-144.

15 Conijn, T. (2018). Hangjongeren of erfgoedzorgers?. In N. van Asseldonk, F. Tissink & M. Almkeinders (Eds.), *Er is geen toen zonder nu* (pp. 12-15). Zwaan Printmedia.

16 Madgin, R., Webb, D., Ruiz, P., & Snelson, T. (2016). *Engaging Youth in Cultural Heritage: Time, Place and Communication*. Youth and Heritage, p. 1-12.

te peuten. Neem het Engelse voorbeeld: de ervaring van de jongeren stond averechts op de opvattingen van erfgoedprofessionals, maar dat is aan wie ze die ervaring moesten uitleggen. Daarom waren ze gedwongen een taal te gebruiken die zij niet eigen waren en die hun ervaringen niet bevredigend kon omschrijven. Omdat jongeren het moeilijk vinden om hun perspectief op erfgoed te verwoorden, blijft hun stem ondervertegenwoordigd.

Wat willen jongeren met erfgoed?

Het verkrijgen van zogenoemd 'kapitaal' zou het ultieme doel kunnen zijn voor erfgoedparticipatie, zoals uiteengezet door socioloog Pierre Bourdieu. Hij beargumenteerde dat vier soorten kapitaal bestaan, die allemaal 'ingewisseld' kunnen worden om een betere positie in de samenleving te bemachtigen. Daarbij rekende hij ook sociaal kapitaal (netwerken en relatie) en cultureel kapitaal (kennis, vaardigheden en kwalificaties). Bij die laatste behoort bijvoorbeeld opleiding, maar ook kennis van cultureel erfgoed. Vertaald

naar de beleving van jongeren, stelt erfgoedparticipatie hen in staat om te leren over hun wereld en om zichzelf te ontwikkelen.¹⁷

Jongeren zijn bewust bezig met cultureel kapitaal - en dus erfgoed - wanneer zij op vakantie zijn. In de context van cultuurtoerisme, heeft N. Boukas jongeren onderverdeeld in subgroepen, gebaseerd op ervaringsniveau. Zo hebben jongeren met weinig ervaring in cultuurtoerisme een relatief lage interesse in cultureel erfgoed en vooral een passieve houding tegenover dit erfgoed. Waar zij gebaat zijn bij speelse en interactieve activiteiten, die hen in staat stellen om meer te leren over de bestemming, zoeken de meer ervaren jongeren juist hoge kwaliteit in faciliteiten, presentaties en diensten. Zij hebben immers al genoeg ervaring om concrete verwachtingen te hebben. Dit onderzoek toont het complexe samenspel van factoren die invloed hebben op de motivatie om cultureel erfgoed te bezoeken en de waardering die daaruit volgt.¹⁸ ■

17 Huang, X. (2019). Understanding Bourdieu - cultural capital and habitus. *Review of European Studies*, 11(3), p. 45-49.

18 Boukas, N. (2014). Segmenting youth tourists to cultural heritage destinations: motivational determinants and experiential characteristics. *International Journal of Leisure and Tourism Marketing*, p. 1-47.

Wat het veld nu doet en denkt

Om een beeld te schetsen van de stand van zaken van jongerenbereik in het archeologisch/erfgoedwerkveld, hebben wij gesprekken gevoerd met verschillende ervaringsdeskundigen. Dit geeft ons een beter idee van de problemen waar professionals mee kampen, hun houding tegenover jongeren en jongerenbereik, en een overzicht van succesvolle benaderingen. Daarmee hebben wij een duidelijk vertrekpunt voor ons onderzoek. Dit hoofdstuk bevat enkel informatie die praktijkdeskundigen ons hebben verteld naar aanleiding van hun ervaringen. De deskundigen zijn werkzaam in de archeologie en relevante sectoren.

Waar het veld tegenaan loopt

Interne problemen

Publieksbereik krijgt vanuit de sector geen prioriteit. Publiekswerking is geen structureel onderdeel van het archeologisch proces en de impact van archeologische activiteiten in Nederland wordt niet gemeten in, bijvoorbeeld, bezoekersaantallen. Ook is er geen kwaliteitscontrole. Zoals een gemeentelijk archeoloog ons liet weten, is het gemeentelijk bestel niet ingericht op publieksbereik: archeologie is niet urgent genoeg, en dus is er geen geld voor activiteiten buiten onderzoek.

Publieksarcheologie wordt er dus maar bij gedaan, naast het 'echte' archeologische werk. Een freelance publieksarcheoloog vond dan ook dat de publiekswereld losgekoppeld moet worden van de systeemwereld om verandering teweeg te brengen. Zoals hij zei: "Mensen die bij een museum werken hebben een heel duidelijke taak en visie,

maar daarin is vaak geen plek om buiten de tunnel te kijken". Door publieksarcheologie als een opzichzelfstaand domein te benaderen, kunnen de condities geschapen waarin publieksarcheologie er niet 'gewoon maar bij gedaan wordt'. Het proces van publiekswerking vertrekt dan vanuit een gefundeerde basis, waar professionals opereren die volledig zijn toegewijd.

Het probleem met publieksbereik, en daarmee jongerenbereik, ligt volgens meerdere informanten bij de houding van archeologen. Die hebben over het algemeen moeite met samenwerking buiten hun vakgebied en erkenning dat de trigger voor publiek vaak buiten de wetenschap ligt. "Er is professionalisering nodig in de zin van leren experts in te vliegen - we hoeven niet alles zelf uit te vinden", aldus een bron die op nationaal niveau archeologische activiteiten organiseert.

Interesse wekken bij jongerenpubliek

Het bereiken van jongeren is nog lastiger. Kinderen en hun ouders bezoeken erfgoed nog wel als uitje, maar van de jongeren komen vooral de individuen die al interesse *hebben*. Onder de brede groep jongeren die daar niet onder valt, is voor het veld dus nog flink winst te behalen door ze geïnteresseerd te *maken*. Daarvoor moet er voor ieder wat wils zijn; verschillende hoeken belichten en interdisciplinaire combinaties helpen daarbij. Maar zoals een informant aangeeft, is het aanbod archeologische/erfgoed-gerelateerde activiteiten op dit moment niet divers.

De informanten die bij archeologische musea werkzaam zijn, gaven aan ongerust te zijn mensen aan te trekken tot één project, in tegenstelling tot het museum als geheel, als ze een tentoonstelling specifiek op jongeren zouden richten. De educator van een groot archeologisch museum deelde dat navolging op projecten, door bijvoorbeeld competities te organiseren, kan leiden tot herhaalbezoek.

Jongerenbereik gebeurt vooralsnog voornamelijk via school, maar daarbij hebben jongeren niet de vrijheid om intrinsieke interesse op te bouwen. Hun ervaringen met archeologisch erfgoed worden overschaduwed door de verplichte context.

Actief betrekken van geïnteresseerde jongeren

Volgens de freelance publieksarcheoloog is de ideale manier om verandering teweeg te brengen het “gewoon

doen!” van nieuwe ideeën. Hij ziet een rol weggelegd voor het vrijwilligersnetwerk; zij hoeven niet te denken aan het kostenplaatje of wat het oplevert, zij kunnen gewoon aan de slag. Helaas zijn jongeren sterk ondervertegenwoordigd in dat netwerk. Dat heeft volgens onze informanten een aantal redenen.

Archeologische instanties zijn niet ingesteld op betrokken jongeren. Jongeren leven een dynamisch leven en kunnen zich als vrijwilliger niet voor lange tijd binden. De bestuurder van een klein archeologisch museum vertelde ons dat zij hun social media-team van jonge vrijwilligers daardoor zijn kwijtgeraakt.

Ook het archeologisch vrijwilligersnetwerk van Nederland is niet gemaakt om geïnteresseerde jongeren te integreren. Elke afdeling is anders en niemand ziet toe op diversiteit. Ook daar is geen evaluatie. Een afdeling moet maar net de juiste samenstelling hebben. De één zit vol vergrijsde hobbyisten, terwijl een ander misschien wel een ervaren leerkracht heeft die de aanwas van jongeren kan begeleiden.

Om jongeren met interesse in archeologie actiever te laten worden in de sector, moet eerst het bereik actiever. Om te beginnen, door niet moeilijk te doen als jongeren zich aanmelden, zoals een bron met banden met het vrijwilligersnetwerk zei. Of, zoals een bron uit een landelijke vereniging van biologen tipte: maak elke nieuwe archeologiestudent automatisch lid. Zo voorkom je vergrijzing.

Sentiment rond jongerenkwestie bij professionals

Houding

Uit een deel van de gesprekken met praktijkdeskundigen werd duidelijk dat jongeren niet serieus worden genomen.¹⁹ Bovendien bleek dat de jongerendoelgroep snel wordt opgegeven, zoals zelfs wordt aangeraden in het onderzoek van Qrius, betreffende late tieners: “We adviseren de sector dan ook om zich niet primair op de jongeren in dit segment te richten.”

Sommige informanten bleven ondanks onze uitdrukkelijke uitleg van onze doelgroep vervallen in een gesprek over kinderen, wat nogmaals aangeeft dat ‘de jongere’, en wat die wil, niet op hun radar staat.

Wel gaven velen aan de intentie te hebben om jongeren te bereiken, enerzijds uit een gevoel van maatschappelijke verantwoordelijkheid en anderzijds vanuit financieel oogpunt.

Samenwerking

Als het gaat om samenwerking met jongeren liggen de verwachtingen erg hoog. Men gaat ervan uit dat jongeren wél weten hoe ze jongeren moeten betrekken. De realiteit is dat het, ook voor betrokken jongeren, moeilijk is om buiten de archeologische gevestigde orde te werken. Tegelijkertijd, als jongeren de vrijheid is gegeven om voor de sector iets te organiseren en het voldoet niet aan de verwachtingen, wordt hun inbreng en ‘kunnen’ voorlopig weer aan de kant gezet.

¹⁹ Inclusief wijzelf, totdat we lieten weten te werken met experts en gesubsidieerd door de RCE.

Uit de gesprekken met informanten uit de archeologische sector kwam een kritische houding naar voren naar initiatieven van buiten de archeologische sector. Ze aarzelen om iets non-archeologisch als haakje te gebruiken, omdat dit jongeren *niet* of slechts eenmalig in archeologie interesseert.

Aanpak communicatie

Volgens onze praktijkdeskundigen gaat communicatie naar jongeren op dit moment vrijwel volledig via school. Dat houdt niet alleen de ondertoon van ‘moeten’ in stand, maar laat ook twintigers volledig buiten beeld.

Volgens een informant gespecialiseerd in online promotie van cultuur, heerst er in de archeologische sector wantrouwen naar digitale media. Zij stuit op weerstand

Wie is 'de jongere'?

De doelgroep 12 tot 30 is een brede groep, dat erkennen we. Hoe is een jonge tiener te vergelijken met een eind-twintiger? In vele opzichten is dat ook lastig, maar wanneer het aankomt op hoe een 12-jarige zich verhoudt tot erfgoed, zijn er toch veel overeenkomsten te vinden met hoe een 30-jarige dat doet. Niet te vergeten blijkt uit bezoekerscijfers dat het de groep 12- tot 30-jarigen is die structureel ontbreekt bij archeologisch/erfgoed-gerelateerde activiteiten en laat onderzoek zien dat ze significant andere opvattingen hebben over archeologisch erfgoed.²⁰ >

²⁰ Martelli-Banégas, D., I. Panhard & Favré, T. (2015). *Image of archaeology in Netherlands – 2015*. Intern Rapport Harris Interactive.

Waar komt de term vandaan?

Het idee van 'de jongere' bestaat pas sinds de 17e eeuw. In deze periode werd van jonge mensen uit de hogere klassen verwacht dat zij een studie zouden volgen. Daar maakten zij tijd voor vrij, onder andere om een *grand tour* door Europa te maken. Deze periode viel na hun kindertijd, maar vóór hun volwassen leven. Door een economisch groeiende middenklasse in de daaropvolgende decennia, konden steeds meer jongeren studeren. Dit, in combinatie met de stimulans en aandacht voor het volgen van onderwijs, leidde ertoe dat steeds meer jongeren ervoor kozen om niet te werken, maar een opleiding te volgen.²¹ Hoewel de term 'jongere' dus al langer bestaat als sociaal construct, werd de term pas in 1904 voor het eerst uitvoerig beschreven en onderzocht. Dit werd gedaan door Amerikaans psycholoog Granville Stanley Hall in zijn boek *Adolescence*, die het begrip beschrijft als een 'levensfase'. Sindsdien wordt over de precieze invulling van de term gedebatteerd.

Wat houdt 'de jongere' bezig?

De term 'jongere' moet meer als een levensfase gezien worden dan als een leeftijdsgroep. Personen die in die levensfase zitten, hebben volgens psycholoog J.J. Arnett een vergelijkbare

binnenwereld.²² Die kenmerkt zich door identiteitsverkenning, instabiliteit, zelfingenomenheid, een 'tussenin'-gevoel (niet meer kind, nog niet volwassen), en optimisme naar een wereld vol mogelijkheden. Hoe jongeren die kenmerken invullen verschilt wel voor tieners en twintigers, waarbij de laatste met name een serieuzere opvatting hanteren.

Jongeren hebben meer autonomie dan kinderen, of ervaren minstens het verlangen daarnaar. Om zichzelf uit te vinden, moeten ze 'uitvliegen'. Personen in deze levensfase houden zich niet alleen bezig met dezelfde vraagstukken, maar maken ook vergelijkbare levenskeuzes.

Wat is de positie van 'de jongere' in de maatschappij?

Dat men zich tot aan de 30 niet helemaal volwassen voelt, is een modern fenomeen. Cijfers van het CBS en SCP laten zien dat veel mijlpalen die horen bij het 'volwassen worden', opschuiven naar eind 20. Zo blijft men tegenwoordig gemiddeld tot in de 30 ongehuwd en kinderloos.²³ Ze kopen steeds later een huis, hebben later een vaste baan, en gaan later samenwonen.²⁴ Het 'burgerlijk bestaan' laat steeds langer op zich wachten. Wel hebben steeds meer tieners een bijbaan, vergelijkbaar met twintigers.²⁵

21 Billett, P. (2020). Complexities of researching with young people: Conceptualising key issues. In P. Billett, M. Hart & D. Martin (Eds.), *Complexities of researching with young people* (pp. 1-16). Routledge.

22 Arnett, J. J. (2015). *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens Through the Twenties* (2nd ed.). Oxford University Press.

23 Centraal Bureau voor de Statistiek en Sociaal en Cultureel Planbureau (2020). *Emancipatiemonitor 2020*.

24 [cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/20/mijlpalen-twintigers-schuiven-op](https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/20/mijlpalen-twintigers-schuiven-op)

25 [cbs.nl/nl-nl/nieuws/2024/09/meer-15-en-16-jarigen-met-betaald-werk](https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2024/09/meer-15-en-16-jarigen-met-betaald-werk)

van opdrachtgevers in de sector die nieuwe media eigenlijk niet begrijpen.

De educator van een groot archeologisch museum gaf aan vaak wel te proberen de link met jongeren te leggen, door de inhoud te koppelen aan iets wat die groep aantrekkelijk zou kunnen vinden. Zij hanteert daarbij een alternatieve aanpak, door doelgroepen niet op te splitsen naar leeftijd, maar naar bezoekerstype, zoals bijvoorbeeld 'plezierbelevers' of 'verdiepers'.

Best practices jongerenbereik **Interesse opwekken**

Andere werkvelden hebben meer succes met jongerenbereik. Zo is meedoen aan de Maatschappelijke Diensttijd (MDT) in feite vrijwilligerswerk, maar maken

ze het aantrekkelijker door de werkzaamheden aan de zelfontplooiing van de jongeren te koppelen, in plaats van aan de organisatie waarvoor ze die werkzaamheden verrichten. De lengte van een MDT-traject (meerdere weken) heeft als positief gevolg dat jongeren kunnen ontdekken wat hen aanspreekt, ook als ze in eerste instantie vanuit school meededen; ze mogen zich volledig onderdompelen.

Als laatste is het - zeker bij de jongerendoelgroep - belangrijk om een lange adem te hebben. Jongeren verschijnen niet van de ene op de andere dag in een museum. Een tip luidt: blijf constant alert op ontwikkelingen in de maatschappij en bedenk: "wanneer kan ik weer inspringen?"

Afgestemde communicatie

Een informant die gespecialiseerd is in online marketing in de culturele sector, vertelde dat archeologie een aantal jaar achterloopt op het gebied van digitale media. Ze zei dat het belangrijk is om nieuwe media direct aan te wenden, om op het eerste oog gewaagde ideeën uit te voeren. Zet daarbij ook in op trends, blijf geworteld in de maatschappij.

Daarnaast benadrukte ze dat marketing een vak apart is en dat elk museum, ongeacht de grootte, een specialist in huis zou moeten halen voor campagnevoering, al is het op projectbasis.

De woordvoerder van de MDT gaf de tip om te focussen op het persoonlijke pad: het ontwikkelen van skills, talent en verrassende contacten.

De informant uit de sector biologie benoemde dat het imago van biologie vooral is veranderd door het verbeteren van inhoud, niet de presentatie. Zij doen dit door 'aan de achterkant' aan de touwtjes te trekken, waar je impact kan maken, bijvoorbeeld in de opmaak van het schoolcurriculum.

Actieve participatie stimuleren

Een best practice voor het behouden van geïnteresseerde jongeren kwam van een klein museum. Nieuwe vrijwilligers geven daar zelf vorm en inhoud aan hun positie, maar worden in het begin wel begeleid; cruciaal om erachter te komen hoe ze willen bijdragen. Begeleiding betekent persoonlijk, langdurig contact met een expert - iemand om naar op te kijken, waar je bij wil aansluiten.

Voor het integreren en behouden van nieuwe vrijwilligers is het ook van belang om reeds actieve vrijwilligers aan te moedigen zich naar buiten te blijven keren, de dialoog aan te gaan en geïnteresseerden te verwelkomen.

Volgens de publieksarcheoloog helpt het ook om te beseffen *waarom* jongeren meedoen. Sociale relaties die zij opbouwen door mee te doen aan archeologisch/erfgoed-gerelateerde activiteiten, zijn het meest duurzame aspect; het is waar ze voor terugkomen. Die sociale component zet vanzelf aan tot meer verdieping. ■

Methodologie

Deelnemers

Steekproefmethode

Er is gebruikgemaakt van een doelgerichte steekproef om een diverse groep deelnemers te spreken, die afhankelijk van hun achtergrond (zie selectiecriteria) een andere kijk op erfgoed kunnen hebben.

Selectiecriteria

De selectiecriteria zijn leeftijd (12 tot 30), locatie (spreiding over Nederland en stedelijk/niet-stedelijk) en opleidingsniveau.

Wervingsproces

Informanten worden gerekruteerd via fysieke activiteiten,²⁶ een oproep die is gedeeld op Instagram en gemaild naar jongerenverenigingen door heel Neder-

land, en via bekende kring.²⁷ In tabel 2 en 3 (zie hieronder) is een overzicht te vinden van demografische gegevens van de deelnemers.

Dataverzameling

Interviewstructuur

De interviews zijn semi-gestructureerd waarbij wij een interview guide hanteren. De guide is halverwege het dataverzamelingsproces herzien op basis van reflexieve analyse.

Key Topics

De hoofdonderwerpen in de interviews zijn (zowel voor als na herziening): vrije tijdsbesteding, culturele participatie, participatie in archeologisch erfgoed.

Tabel 1. Demografische gegevens deelnemers

Participant	Leeftijd	Opleidingsniveau	Gebied
Ivar	20	WO	Niet-stedelijk
Max	20	WO	Niet-stedelijk
Matthijs	22	WO	Niet-stedelijk
Audrey	26	WO	Niet-stedelijk
Maaike	27	WO	Niet-stedelijk
Nada	30	WO	Niet-stedelijk
Bahara	18	VWO	Stedelijk
Stijn	18	MBO	Stedelijk
Wouter	19	VWO	Stedelijk
Anneke	20	WO	Stedelijk
Teun	22	HBO	Stedelijk
Arina	25	WO	Stedelijk

²⁶ Archeologisch blikgooien in Hoorn en historisch koken in Amersfoort.

²⁷ Informanten waren nooit directe bekenden van de interviewer.

Setting en duur

De interviews zijn online en in cafés gehouden. De interviews zijn tussen de 50 en 70 minuten en de audio is opgenomen voor transcriptie.

Coderingsproces

De onderzoekers hebben los van elkaar gecodeerd, om vervolgens in een iteratief proces de teksten samen te brengen en te verfijnen. ■

Data-analyse

Analytische benadering

We gebruiken Thematische Analyse om de interviews te bestuderen. Deze methode kan zowel expliciete als impliciete waarden blootleggen.

Figuur 1. Plaatsen waar deelnemers zijn opgegroeid en woonachtig zijn.

Onderzoekresultaten

De kwalitatieve diepte-interviews zijn veelvuldig doorgenomen door beide onderzoekers en in codes ondergebracht. De codes geven een indicatie van wat er per uitspraak wordt bedoeld. Zo'n stuk tekst kan bij verschillende codes zijn ondergebracht.²⁸ De codes zijn daarna in categorieën opgedeeld; de hoofdonderwerpen die in alle 12 gesprekken voorkwamen. De patronen die uit de categorieën naar voren komen vormen de thema's die we hieronder uitleggen.

De hoge drempel van activatie

De bevroegde jongeren doen niet zomaar mee aan archeologische/erfgoedgerelateerde activiteiten (vanaf nu A/EA). De condities moeten uiterst gunstig zijn, aan meerdere voorwaarden moet voldaan worden. Dat geldt voor zowel contextuele als inhoudelijke condities. Eén verklaring is dat A/EA niet snel als toegankelijk of aantrekkelijk worden ervaren (zie ook het thema 'Niet voor mij'). Een andere verklaring is dat interne motivatie op zichzelf niet voldoende is om tot actie over te gaan. Met andere woorden, jongeren zijn lastig te activeren.

"Er was laatst een tentoonstelling, daar ben ik dan niet naartoe geweest omdat ik geen tijd had, maar er was een tentoonstelling over het kasteel van Wou, dat ligt dus tussen Bergen op Zoom en Roosendaal in. [...] Sorry, daar ben ik dan niet naartoe geweest, wilde ik wel, maar..." (Matthijs, 22)

Of, de motivatie van de jongere heeft in het verleden wel geleid tot deelname, maar is niet langer voldoende om tot actie aan te zetten. Bijvoorbeeld omdat de jongere het idee heeft inmiddels te bekend te zijn met het onderwerp, en niet gelooft dat de A/EA een nieuw perspectief zal bieden.

"Oei, ik denk dat je vroeg wat ik dan verwacht en niet per se hoop; en dat was hetzelfde als wat ik al gezien heb. Ander museum, dezelfde tijdvakken, dezelfde objecten, soms zelfs in dezelfde volgorde. Dus ik zou hopen op iets verrassends, anders." (Nada, 30)

"En toen zat ik in Brussel in het Koninklijk Archief met collectie - met archiefstukken. En ik had er eigenlijk helemaal geen zin. En toen moest ik mezelf echt wel een soort van toespreken van: hallo, vijf jaar geleden had je een gat in de lucht gesprongen als je wist dat je nu met deze bronnen mag werken!" (Maaik, 27)

²⁸ Een volledig 'codeboek', waarin alle getranscribeerde tekst is ondergebracht bij desbetreffende codes, is in handen van de onderzoekers, maar wordt in verband met afspraken met de deelnemers niet in dit rapport gedeeld. Opvragen is mogelijk in overleg.

Misschien wel de grootste katalysator van deelname is de invloed van naaste relaties. Familie of vrienden die voorstellen een A/EA te doen lijken de jongeren makkelijk te kunnen activeren.

"Ik zou niet alleen gaan, maar omdat ik dan ben meegevraagd ga ik dus wel. Want het is niet per se mijn interesse, maar ik vind het wel leuk om mee te maken en leuk om te zien. En omdat ik dan ook met een vriendin ga, dan denk ik: "het is gewoon gezellig om met zijn tweeën weg te zijn." (Anneke, 20)

Andersom, een jongere die wel de motivatie heeft om te gaan, zet die motivatie pas om in actie als iemand met ze mee wil.

Interviewer: *"Wat zou je dan overhalen om daar toch heen te gaan?"*
Teun (22): *"Mijn vrienden, samen wordt het sowieso leuk. Als ik in mijn eentje ga dan moeten de mensen die er zijn ook nog eens leuk zijn dus dan is de stap nog hoger om het leuk te maken. Terwijl als mijn vrienden er ook naartoe gaan... Ik ga niet naar die ene club in mijn eentje want die vind ik leuker. Ik ga naar de club waar ook mijn vrienden naartoe gaan."*

Een andere grote activator is vakantie. De drempels en voorwaarden die in Nederland gelden, lijken in het buitenland niet te bestaan of minstens verlaagd. De bevraagde jongeren zijn dan actief bezig met erfgoed verken- nen en ervaren.

"Ja, toch dat je dan meer intensief gaat kijken van 'goh, wat is er allemaal te doen? En wat wil ik daar dan echt van zien? En wat wil ik dan meemaken? En hoe wil ik zo'n stad beleven? En wat kan bijvoorbeeld zo'n museum mij zeggen over een stad?" (Audrey, 26)

Terwijl in Nederland:

"Het blijft toch Nederland. [...] Tuurlijk, ze laten dingen zien die ik niet weet, die ik niet wist. Toch heb ik het gevoel 'het is Nederland.'" (Bahara, 18)

Zoals een aantal van de deelnemers aangeeft, is het vooral de eerste keer een grote stap om te participeren. Na de eerste keer hebben zij al positieve ervaringen opgedaan, weten ze wat ze kunnen verwachten en is de drempel daarom lager.

"Voor iets wat je nog nooit hebt gedaan, is het heel moeilijk om daarin in te stappen. Ik weet niet wat historisch voetbal is, maar gaat het leuk zijn die ene avond en ze zeggen: 'volgende week is er weer historisch voetbal' en er zijn een aantal mensen die zeggen: 'Dat was echt lachen', dan gaan we volgende week weer. Maar het is vooral: je moet mensen voor de eerste keer er naartoe krijgen en dat is denk ik wel het lastigst." (Teun, 22)

Interactie is voor velen een pré, maar pas als zij zich al (meestal dankzij externe invloeden) in de context van archeologisch erfgoed bevinden.

“Er kunnen dingen gedaan worden op een tentoonstelling om mij sneller erheen te laten gaan, ook al zou ik niet in eerste instantie denken: “dat lijkt me echt interessant”. [...] Bijvoorbeeld interactieve onderdelen, dat vind ik een hele goede toevoeging aan musea. [...] Gewoon alleen al een scherm met dat je dingen kan aantikken, want daar loop ik dan meteen heen en dan ben ik op een andere manier bezig dan met alleen maar ernaar kijken.” (Anneke, 20)

Een A/EA moet als zeer toegankelijk worden ervaren voordat jongeren zich ertoe aangezet voelen om deel te nemen.

‘Niet voor mij’

De bevroegde jongeren geven blijk van terughoudendheid als het aankomt op betrokkenheid bij archeologisch erfgoed. De voorwaarden die gelden voor erfgoedparticipatie lijken niet te gelden voor andere activiteiten. Zo reist Matthijs (22) wel een uur voor acteerles, maar heeft dat niet snel over voor een A/EA. De drempel lijkt deels voort te komen uit het imago van archeologisch erfgoed. De jongeren geven aan niet goed te weten wat archeologie en erfgoed eigenlijk inhouden, maar stellen zich vooral oude spullen en gebouwen voor: “Graven, schepjes, afstoffen, dinosaurus, Romeinse tijd” (Teun, 22), “een stukje pot of een theelepeltje” (Ivar, 20), “Ruïnes, hele oude gebouwen” (Matthijs, 22). Echt weten wat het inhoudt, doen de meesten niet.

“Nou, vroeger dacht ik altijd, of dacht iedereen eigenlijk altijd,

dat archeologie het opgraven is van dinosaurusbotten. Maar als je ouder wordt, kom je erachter dat het eigenlijk helemaal niet is. Maar archeologie, dat is voor mij, is gewoon ook het onderzoek naar bodem, volgens mij...” (Stijn, 18)

“Wat doet een archeoloog? Ik zit oprecht te bedenken. Ik weet het niet, want ik snap niet hoe je uit een voorwerp de relatie kan halen. Stel dat jij nu een pot hebt en die blijkt van het jaar 1000 te zijn. Ik snap niet hoe je dat kan beseffen. Ik snap dat het heel gaaf is en het lijkt me heel gaaf om te kunnen bepalen wat dan de relatie daarmee is en waarom een pot voor eten, voor wassen gebruikt wordt. Maar ik snap niet hoe dat gebeurt. Ik snap echt niet hoe dat gebeurt.” (Arina, 25)

Een overwegend negatief beeld van archeologie zorgt ervoor dat de bevroegde jongeren archeologische/erfgoed-gerelateerde activiteiten aan zich voorbij laten gaan. Het is niet hun ding. Tegelijkertijd blijkt uit de gesprekken dat dit vooral in hun hoofd speelt. Het is hoe zij over archeologie en erfgoed *denken*. Wanneer zij vertellen over hun *ervaringen* met archeologie en erfgoed, dan is dat vrijwel altijd positief. Zoals het voorbeeld van Wouter, die door zijn moeder werd meegenomen naar een operavoorstelling in een oude Romeinse arena.

“Het is niet het eerste dat in je opkomt als je denkt: ‘Ik ben in deze stad, laat ik eens naar een opera gaan, want dat vind ik super tof’

onbegrip houdt niet alleen een slecht imago in stand, maar zorgt er ook voor dat de jongeren niet goed weten wat ze kunnen verwachten van een A/EA. Omdat de jongeren tegelijkertijd aangeven hun tijd en geld zorgvuldig te willen investeren (beide worden als schaars ervaren door deze doelgroep), is het extra belangrijk dat ze wél weten wat ze kunnen verwachten. Dat stelt ze in staat de inschatting te maken of hun investering zich (meer dan) terugverdient. Ze willen weten: wat heb ik eraan?

“Ja, ik vraag me wel vaak af, ik weet ook niet of dit goed je vraag beantwoordt, maar ik vraag me wel vaak af van: What's in it for me? Wat haal ik eruit?” (Matthijs, 22)

Interviewer [over hunebedden]:
*“Weet je nog wat je er toen van vond?”
 Arina (25): “Stenerig. En niet super interessant, want het was gewoon een bosje stenen bij elkaar op een veld.”*

Jongeren zien wel het maatschappelijk belang van erfgoed in (of gaan ervan uit dat dat bestaat).

“Eén van de meest bekende mensen die uit Hoorn komt is een oorlogsmisdadiger. Weet je, dat soort geschiedenis moet wel verteld blijven worden. Het is niet alsof die geschiedenis niet meer verteld wordt op het moment dat je zo'n standbeeld weghaalt, maar op het moment dat je een museum weghaalt, wat eigenlijk het hele verhaal van de stad bevat, en ook van een heel groot deel van wat Nederland nou precies heeft gedaan tijdens de tijd van de VOC,

[...] dan haal je dus wel die geschiedenis weg.” (Max, 20)

“Dus ik vind het belangrijk dat we de archeologie niet vergeten. [...] En dat is belangrijk, vind ik, dat de muren blijven staan [...] daarmee hou je ook de herinneringen in leven. En dat is belangrijk. [...] Er mag iets nieuws meegedaan worden. Het hoeft van mij niet leeg te staan. Zolang je inderdaad de architectuur en het idee van hoe het ooit was, maar terug te zien is. Dat blijft.” (Stijn, 18)

Maar persoonlijk belang zien zij niet zo gauw. Ze hebben moeite de relevantie van erfgoed te rijmen met behoeften in hun eigen leven.

“Ja, als ik naar mezelf kijk dan is het gewoon, dan denk ik van ja, ik weet niet wat een archeologisch - of iets van erfgoed, over mij kan vertellen en mij informatie kan geven over hoe ik mijn leven bijvoorbeeld beter zou moeten leven of hoe ik het zou kunnen veranderen.” (Matthijs, 22)

Wel benoemen ze een wens om kennis te vergaren teneinde hun begrip van de wereld te vergroten. Ze erkennen expliciet dat erfgoed hun begrip van verschillende culturen kan verdiepen.

“Je horizon verbreden, denk ik. Dat je een ander perspectief op bepaalde dingen kunt zien en hebben... op een andere cultuur.” (Audrey, 26)

“Het gaat meestal over dingen van vroeger, hoe er toen werd geleefd.

Ik vind het interessant om te kijken: hoe werd dat toen gedaan en hoe kan je dat vergelijken met hoe je nu leeft? En kun je dat vergelijken met je eigen situatie? Dus hoe kun je daarvan leren?" (Wouter, 19)

Nieuwsgierigheid op zich lijkt echter niet voldoende motivatie te zijn. De inhoud waar ze nieuwsgierig naar zijn moet op henzelf te herleiden zijn. Dat kan door herkenning of doordat een A/EA een bepaalde prestige heeft en de jongere status oplevert.

"Ja nou ja dat eerste deel, die status die het ook een beetje heeft. Dat heeft ook wel een beetje te maken met dat dat soort dingen op Instagram - dat je best wel kan laten zien van 'oh cool', laten zien waar je bent geweest." (Matthijs, 22)

Jongeren willen het gevoel hebben dat een A/EA iets oplevert dat minstens gelijkstaat aan hun investering, voordat zij participeren.

Erfgoed als escapisme

Voor de bevroegde jongeren kan (archeologisch) erfgoed een ontsnapping aan dagelijkse zorgen en druk bieden. Bijvoorbeeld, Max hecht waarde aan immersie en een allesomvattende ervaring, zodat hij zich even in de schoenen van een ander kan wanen.

"En dat is, ja, het zorgt ervoor dat je zelf die activiteiten ook kan bedrijven en het zorgt ervoor dat je jezelf dus ook bijna voelt alsof je in die tijd zit, alsof je echt vanuit daar komt en soms heb ik zelf als ik naar

dat soort musea ga ook echt even een half uurtje nodig om weer te kalibreren." (Max, 20)

Het is voor hem belangrijk dat de A/EA authentiek is, zodat zijn beleving niet verstoord wordt.

"Bijvoorbeeld het Scheepvaartmuseum in Amsterdam ook. Dat is de laatste keer dat ik daar was, was het voornamelijk touchscreens, dat je ergens op drukte en dat er dan een boot werd verlicht ofzo. Terwijl je eigenlijk veel liever gewoon naar die modellen van die boten op zichzelf kijkt. Het haalt eigenlijk de hele ervaring weg. Het is één vierkantje, het is één dingetje." (Max, 20)

Erfgoed wekt ook nostalgische gevoelens op. Een verlangen naar de eigen jeugd (toen het leven zorgelozer was) of naar een tijd die men niet kent maar toch naar hunkert (het fenomeen *anemoia*). Een verlangen naar vroeger is ook een vorm van escapisme.

"Dus eigenlijk wat in Nederland verloren is gegaan door de opkomst van het kapitalisme en een beetje meer dat individuele samenleving die het is geworden. Vind ik het juist wel mooi om, nou ja bijvoorbeeld, vorig jaar waren we in Roemenië, toevallig, in dat Transilvaniëgebied. [...] Gewoon dat het [de cultuur daar] iets, gewoon het leven een stapje terug, een iets rustiger versnelling en gewoon meer omzien naar elkaar. En niet dat alles gericht is op efficiëntie, zoveel mogelijk produceren. Dus dat vind ik wel interessant." (Ivar, 20)

Ook traditie, dat door de deelnemers erkend wordt als erfgoed, biedt die ontsnapping. Zowel landelijke tradities als binnen de familie. Erfgoed is soms simpelweg onderdeel van hoe ze zijn opgevoed.

“Laten we beginnen met mijn ouders: mijn vader is docent, geschiedenis en aardrijkskunde. Mijn moeder geeft kunst en cultuur. Dus vanuit huis uit is het al best wel een aanleg voor historie, kunst en cultuur.” (Ivar, 20)

Veel van de bevroegde jongeren geven aan vooral op vakantie in het buitenland aan A/EA deel te nemen. Vakantie is al een duik in een andere wereld, en erfgoed maakt daar kennelijk deel van uit.

“Wat ik al zei, als ik in het buitenland ben, is het puur omdat ik de stad een beetje wil kennen of het land. Bijvoorbeeld, ik was in Manchester. Toen vond ik het heel leuk om die cultuur, hoe de stad daar was en hoe die stad was gegroeid en hoeveel culturen ze wel niet hadden.” (Bahara, 18)

Escapisme kan een reden zijn voor jongeren om deel te nemen aan A/EA.

Erfgoed als bindmiddel

De sociale invloed is zo groot dat het soms voldoende is om de belemmeringen van ongunstige condities op te heffen. In sommige gevallen is het sociale aspect van een A/EA een conditie op zich. Dit geldt zeker niet voor alle deelnemers.

“Ik geloof zelf dat je van een museum moet kunnen genieten of je nou

eentje bent of met een iets grotere groep.” (Max, 20)

Voor participanten met minder intrinsieke affiliatie met archeologisch erfgoed is het sociale aspect van een A/EA van groot belang. Het kan de motivatie, de activatie en, in sommige gevallen, de enige reden zijn voor aanraking met archeologisch erfgoed.

“Ik zou niet alleen gaan, maar omdat ik dan ben meegevraagd ga ik dus wel. Want het is niet perse mijn interesse, maar ik vind het wel leuk om mee te maken en leuk om te zien. En omdat ik dan ook met een vriendin ga, dan denk ik: ‘het is gewoon gezellig om met zijn tweeën weg te zijn.’” (Anneke, 20)

Op abstracter niveau is erfgoed ook een bindmiddel. De bevroegde jongeren drukken uit dat erfgoed hun horizon verbreedt, het hen doet kennismaken met oude of andere culturen.

“En dat zijn dan dingen van 2000 jaar terug, dat je denkt: ‘we zijn nog steeds gewoon de mensen, we denken nog steeds hetzelfde.’ We hebben dezelfde ervaringen eigenlijk, alleen met een ander niveau, zeg maar. De interactie tussen mensen.” (Wouter, 19)

“Omdat het ten eerste leuk is om te beseffen wat voor ‘gekke’ dingen vroeger normaal waren en hoe absurd die dingen soms kunnen zijn, wetende dat wij nu waarschijnlijk dingen doen die door een latere generatie als absurd zullen worden gezien. En ten tweede omdat het tegelijkertijd ook laat zien dat

mensen altijd al menselijk waren en dat blijven. De gedachtegang erachter is vaak vergelijkbaar tussen vroeger en nu.” (Nada, 30)

Audrey (26) beschrijft dat ze het belangrijk vindt om andere culturen te begrijpen omdat we in de moderne wereld constant met andere culturen te maken krijgen. Erfgoed is een mooie manier om bruggen te bouwen. Om die reden gaat haar interesse vooral uit naar archeologisch erfgoed over het dagelijks leven.

Voor Bahara (18) is erfgoed een manier om zich te verbinden met haar Afghaanse achtergrond.

“Zeker, het blijft toch mijn roots denk ik altijd. Ik zie nu daar een tegel met

bepaalde dingetjes en daar koppel ik dan mijn roots aan. In Afghanistan hebben ze ook altijd van die tegeltjes met al die dingen.” (Bahara, 18)

De sociale verbintenis en het menselijke inzicht dat A/EA kunnen bieden is voor veel jongeren een motivatie voor deelname.

De ongrijpbare jongere

De bevroegde jongeren verschillen enorm van elkaar qua voorkeuren. Op bijna elk hierboven benoemd patroon, bestaat ook een uitzondering. Toch zijn er ook algemene paradoxen te onderscheiden.

Zo willen de jongeren aan de ene kant dat het onderwerp van een A/EA rela-

teerbaar is, oftewel bekend, anders is er geen motivatie om met dat onderwerp bezig te zijn. Maar het onderwerp moet niet té bekend zijn (oftewel: uitgeput).

“De eerste keer een object zien, waarschijnlijk als kind, kan nog wel zorgen voor een ‘ooh’ reactie, maar als je eenmaal weet hoe iets van toen eruitziet, wat heb je er dan aan om dit weer te zien? Wat voegt dat toe? Mij doet het niks.” (Nada, 30)

De volgende paradox is dat de jongeren aangeven graag te leren, maar dat een puur informatieve ervaring hen niet aanstaat.

“Ik ga naar het museum, omdat ik graag... ik vind het gewoon leuk om daar te staan en nieuwe dingen te leren.” (Anneke, 20)

“Ik vond het Literatuurmuseum heel leuk, omdat je echt iets kon doen. Heel vaak is het in museums zien, wat ook wel interessant is. Echt iets doen is een andere ervaring dan zien. Dus zulke museums lijken me dan heel leuk.” (Bahara, 18)

De paradox die al deels is benoemd, is dat jongeren interactie bij een A/EA op prijs stellen, maar dat moet dat actieve betrokkenheid te ver gaat. Audrey (26) benoemt dat ze graag toeschouwer zou zijn, maar op de vraag of ze ook actief mee zou willen doen of bijdragen:

“Niet per se, nee. Maar stel nou dat ze onze muziekvereniging zouden vragen van willen jullie daar mee helpen aan die dag? Kunnen jullie iets betekenen? En ik zou dan in het

kader daarvan iets moeten doen, ja dan zou ik dat wel doen.” (Audrey, 26)

Opvallend is dat jongeren zich aan de ene kant niet gezien voelen door de erfgoedsector, en aan de andere kant ook niet willen dat zij een punt van focus worden. Pogingen om hen te paaien zien zij direct voor wat ze zijn.

“Altijd als jongeren ergens bij worden betrokken, dan wordt er heel erg nadruk op gelegd dat jongeren erbij worden betrokken. [...] Ik zou het juist leuk vinden als we er allemaal wat rustiger over deden. Dat het dus niet iets revolutionairs is dat jongeren erbij worden betrokken, maar dat het gewoon normaal is.” (Anneke, 20)

Als laatste gaven de jongeren aan weinig interesse te hebben in de objecten die archeologisch erfgoed kenmerken.

Ik zie die objecten dan liggen in musea, maar ik kan daar niets mee, want ik heb er geen kennis van” (Nada, 30)

Desondanks erkennen ze dat er zonder die objecten ook geen verhalen te vertellen zijn.

“Dus het is een object wat een fysieke link is met ons of met het verleden. Ik denk dat dat de aantrekkingskracht is.” (Maaïke, 27)

Wat jongeren van archeologisch erfgoed willen en verwachten bevat vaak een intrinsieke ambiguïteit die het extra moeilijk maakt voor A/EA om aan hun wensen en behoeften te voldoen. ■

Categorie: conditie erfgoedparticipatie

Deze categorie bevat codes die iets zeggen over de voorwaarden (de condities) voor de bevroagde jongeren om deel te nemen aan archeologie/erfgoed. Een conditie kan zowel bevorderend als verhinderend werken.

Subcategorie: Contextuele condities

De bevroagde jongeren beschrijven contextuele factoren die invloed hebben op hun deelname aan archeologische/erfgoedgerelateerde activiteiten.

- Verplichting
- Geografische ligging
- Financiën
- Tijd

Subcategorie: Inhoudelijke condities

De bevroagde jongeren beschrijven dat de inhoud (of de verwachte inhoud) van archeologische / erfgoedgerelateerde activiteiten invloed heeft op hun deelname.

- Persoonlijk gewin
- Urgentie
- Familiarity
- Verwachting

Categorie: sociale invloed

Deze categorie bevat codes die aangeven dat de bevroagde jongeren enorm beïnvloed worden door hun sociale netwerk en het belang onderdeel te zijn van een sociaal netwerk.

Subcategorie: Externe sociale invloed

De bevroagde jongeren beschrijven dat mensen uit hun sociale kring invloed hebben op hun handelen en houding (ook in relatie tot omgang met en perceptie van archeologisch erfgoed).

- Invloed naaste relaties
- Gedeelde achtergrond
- Onbegrepen door omgeving

Subcategorie: Interne sociale invloed

De bevroagde jongeren beschrijven het belang onderdeel uit te maken van een sociaal netwerk en hoe dit hun handelen en houding beïnvloed (ook aangaande archeologisch erfgoed).

- Sociaal contact onderhouden
- FOMO
- Bekend zijn/mensen kennen

Categorie: Vorm van participatie

Deze categorie bevat codes die de verschillende vormen van participatie beschrijven waar de bevroagde jongeren over vertellen.

- Actieve participatie
- Aanraking met archeologie

Categorie: Erfgoedbewustzijn

Deze categorie bevat codes die aangeven hoe jongeren over archeologisch erfgoed denken.

Subcategorie: Begrip van de termen 'archeologie', 'erfgoed' of 'archeologisch erfgoed'

De bevroagde jongeren geven aan hoe zij termen interpreteren/invullen en daar betekenis aangeven.

Beeld archeologie

Beeld erfgoed

Subcategorie: Percepties/houding naar archeologisch erfgoed

De bevroagde jongeren geven aan hoe zij tegenover archeologisch erfgoed staan en wat de betekenis ervan is - als die er is.

Positieve gevoelens

Negatieve gevoelens

Persoonlijk belang

Maatschappelijk belang

Categorie: Erkenning van waarde

Deze categorie bevat de codes waarin de bevroagde jongeren aspecten van waardering/waardevinding beschrijven. Het verschil in de subcategorie's ligt vooral in het verschil tussen expliciet en impliciet.

Subcategorie: waarden in erfgoed (waarden die ze tegenkomen in erfgoed)

Deze codes beschrijven de waarden die jongeren hebben en die zij terugvinden in participatie met archeologisch erfgoed of juist niet.

Autonomie

Ruimte hebben/krijgen

Nieuwsgierigheid

Humor

Stimulatie

Plaatsgebondenheid

Subcategorie: waardevol erfgoed (waarden die ze zoeken in erfgoed)

Deze codes geven expliciet aan welke waarden van archeologisch erfgoed jongeren (h)erkennen en benoemen.

Nostalgie

Authenticiteit

Immersie

Exceptionaliteit

Kennisuitbreiding

Experiential

Conclusie

De meest geruststellende uitkomst van ons onderzoek is dat de bevroegde jongeren wel degelijk willen participeren in archeologische/erfgoedgerelateerde activiteiten. Maar aan die deelname zitten voorwaarden verbonden waar de sector niet zomaar aan voldoet. Waar de struikelpunten en sluiproutes liggen in het mijnenveld dat door de kritische jongeren is uitgezet, heeft dit onderzoek deels kunnen uittekenen.

Hoe de deelnemende jongeren bij archeologisch erfgoed betrokken willen zijn, kunnen ze moeilijk uitleggen. Dat is deels te verklaren door het feit dat erfgoed geen plek inneemt in hun dagelijks leven (niet bewust), maar ook door het feit dat jongeren sowieso zoekend zijn en niet altijd weten wat ze willen. Door naar hun ervaringen te vragen, bleek dat ze eigenlijk een beter idee hadden van wat hen aantrekt en afstoot in archeologisch erfgoed dan ze zelf dachten. Wanneer wij ze aanspoorden bewust na te denken over bepaalde vragen en wensen aangaande hun eigen leven en identiteit, zagen ze in dat archeologisch erfgoed de potentie heeft om antwoorden en voldoening te bieden.

Motivaties en aantrekkingskracht

Het grootste bewustzijn lag bij hun plek in de maatschappij, die vragen oproep over verschillende culturen en hoe we elkaar als mensen beter kunnen begrijpen. Voor de jongeren is erfgoed een manier om de horizon te verbreden, om in aanraking te komen met alternatieve perspectieven op maatschappelijke kwesties en het leven.

Het is misschien juist die onzekerheid over de wereld, waardoor jongeren een

behoefte uitspreken om hun dagelijks leven tijdelijk achter zich te laten. Archeologisch erfgoed zien zij als een deur naar een andere tijd en plek, waarin ze tijdelijk kunnen ontsnappen.

Ook lijkt er onder deze doelgroep een vrijwel unanieme hunkering naar samenzijn te bestaan. Als erfgoed sociaal contact omarmt of zelfs stimuleert, is dat voor de jongeren een motivatie om te participeren.

Hindernissen en obstakels

De aanvankelijke, op de voorgrond spelende perceptie die jongeren hebben van archeologisch erfgoed is de voornaamste belemmering in hun benadering ertoe. Archeologisch erfgoed heeft geen goed imago onder deze doelgroep, waardoor ze niet denken dat het bij hun interesses aansluit. Dat slechte imago is deels het resultaat van onwetendheid over wat archeologie en erfgoed precies zijn.

Het gevolg is dat jongeren zich distantiëren van archeologisch erfgoed, wat tot een vicieuze cirkel van onbegrip en desinteresse leidt. Jongeren voelen daardoor ook niet snel dat archeologisch erfgoed hun investering waard is. 'Passieve' par-

ticipatie, of de illusie daarvan, heeft dan ook de voorkeur - de investering is kleiner. Dus: liever meegevraagd worden en het idee hebben dat er niets van je verwacht zal worden, dan zelf een A/EA op touw zetten of er actief aan deelnemen. Interactie *tijdens* de A/EA is hierbij een uitzondering, omdat het veelal optioneel is en niet veel moeite van de deelnemer vergt.

Als de belemmeringen van activatie zijn weggenomen, en de jongeren tot participatie zijn gekomen, is het onwaarschijnlijk dat de activiteit aan hun wensen voldoet. Dat is niet alleen de schuld van de erfgoedsector, maar ook van de onzekerheid intrinsiek aan de doelgroep. De jongeren weten niet goed wat ze willen, zoals te zien in hun paradoxale voorkeuren. De jongeren hebben dan ook niet zoveel ervaring als oudere doelgroepen om op te baseren wat hen wel en niet bevalt. Ze zijn daardoor geneigd hun mening deels te laten vormen door hun leeftijdsgenoten. Dit is waar de *mismatch* tussen perceptie

en ervaring ontstaat. Omdat voorgaand onderzoek niet onder het oppervlak van die perceptie is gedoken, leek het alsof jongeren geen interesse hebben in archeologisch erfgoed. Het is dan ook niet gek dat zoveel vakmensen de groep wilden opgeven. Om het voor jongeren precies goed te doen, vergt veel meer kennis van hun positieve en negatieve ervaringen.

Oproep tot vernieuwing

Het vinden van die *sweet spot* - een activiteit die precies de snede van de paradoxale wensen bewandeld - is precies waar publieksarcheologen zich op moeten richten. Wil de sector aanspraak maken op de betrokkenheid van de zo afwijkende jongeren, dan moet de focus duidelijk anders. Niet van veld naar publiek, maar van publiek naar veld. Niet van collectie naar bezoeker, maar van bezoeker naar collectie. In feite komt dat exact overeen met het gedachtegoed van het Faro-verdrag. Wij zien echter een noodzaak om die publieksarcheologie niet alleen te pro-

fessionaliseren als ‘vak apart’, maar om het tot een systeem te vormen. Een systeem met kwaliteitscontrole, samenwerking tussen professionals, en structureel contact met het publiek enerzijds en de praktijk anderzijds. Individuele publieks-archeologen, die eens in de zoveel tijd een project op poten zetten, zullen nooit de grootschalige verandering teweegbrengen die nodig is om alle groepen in de samenleving gelijke toegang tot archeologisch erfgoed te geven. Dat klinkt misschien puur als een nobele taak, maar het is ook noodzakelijk. Toegang tot erfgoed is een mensenrecht.

Terugkerende jongeren

Tot slot willen we nog een zorg adresseren die in de gesprekken met praktijkdeskundigen meermaals naar voren kwam: het idee dat als ze een activiteit jongeren-specifiek maken, die jongere maar één keer deelneemt. Maar volgens ons is het een voorbarige be-

zorgdheid. Pas als jongeren überhaupt naar archeologische musea komen, is er tijd om na te denken over hoe je jongeren langdurig aan die musea kan verbinden. Als de inhoud van A/EA dynamisch is en telkens nieuwe kanten toont van bekende onderwerpen, zullen jongeren blijven overwegen om deel te nemen. Hoe meer ervaring, hoe lager de activatiedrempel, want zoals de resultaten en literatuur laten zien, is ervaring bepalend voor deelname.

Het onderzoek heeft absoluut meer vragen opgeleverd dan beantwoord, maar dat was in feite ook de bedoeling. Weten welke vragen we aan jongeren moeten stellen, brengt ons al een stuk dichterbij hun gedachtegoed. Vervolgonderzoek, waarin we ook tieners spreken en differentiëren tussen verschillende subgroepen, is essentieel. Wij kunnen in elk geval niet wachten om nog dieper te graven! ■

Aanbevelingen

Hoe kunnen we jongerenparticipatie bevorderen?

1. Begrijp de doelgroep

Jongeren zijn geen kinderen en ook geen volwassenen. Behandel hen daarom ook niet zo.

2. Spreek met, niet over jongeren

Alleen door te weten wat écht speelt, kan jongerenparticipatie verbeterd worden.

3. Vind aansluiting bij hun leefwereld

Speel in op de waarden van jongeren en bewijs het persoonlijke belang van archeologisch erfgoed.

4. Anticipeer en faciliteer

Pas participatievormen en inhoud aan op het dynamische leven van jongeren en faciliteer hun behoeften.

5. Elimineer obstakels, benut motivaties

Maak participatie inzichtelijk en begrijp de invloed van sociale relaties.

6. Bestrijd het imago van archeologie

Jongeren willen participeren, maar de instandhouding van een eentonig, stereotypisch beeld weerhoudt hen.

7. Investeer in de publieksarcheoloog

Als inspirator, facilitator en coördinator vindt deze balans in de paradoxale kenmerken van jongerenparticipatie.

P >
> F